समाविष्ट घटक

- मराठी
- इंग्रजी
- बुद्धिमापन चाचणी
- अंकगणित
- सामान्यज्ञान

IBPS स्पेशल

जिल्हा परिषद भरती परीक्षा संपूर्ण मार्गदर्शक

MIDC
BMC
मनपा व तत्सम परीक्षांनाही उपयुक्त

अभ्यासक्रमास पुरेपूर न्याय

आरोग्य पर्यवेक्षक
आरोग्य सेवक (पुरुष व महिला)
कंत्राटी ग्रामसेवक, कनिष्ठ लेखाधिकारी
वरिष्ठ सहायक (लिपिक/लेखा), पशुधन पर्यवेक्षक
विस्तार अधिकारी (कृषि/पंचायत/शिक्षण/सांख्यिकी)
पर्यवेक्षिका, औषध निर्माण अधिकारी, कनिष्ठ आरेखक
लघुलेखक, कनिष्ठ सहायक (लिपिक/लेखा) इत्यादी

नगरपरिषद पेपर-१ करिताही उपयुक्त

के'सागर

K'Sagar PUBLICATIONS

Published By
Sau. Shobhadevi Kshirsagar
K'Sagar Publications
'Suvarna Shilpa', 444/1 Shaniwar Peth,
Adjacent to Rajmachikar Flour Mill,
Near Dakshinabhimukhi
Maruti Temple, Pune - 411 030.
☎ 24450125, 24455435 9823118810

Email : customer@ksagar.com
sales@ksagar.com
website : www.ksagar.com

© K'Sagar Publications, Pune : 2023
First Edition : 2023-24

The name K'Sagar is registered
under the trade marks Act, 1999

Printed at

A. R. Printers
Paper Galli, Near Kanyashala,
Narayan Peth, Pune.

Typesetting

K'Sagar Publications, Pune

Cover Design

K'Sagar Publications, Pune

Price : 625/-

Our Firms

K'Sagar's House of Books
39/1, Durga Chambers, Jogeshwari Mandir Lane,
Pune - 411002. ✆ (020) 24483166
9923906500 8087722277

K'Sagar Book Centre
Nutan Classic, 639 Narayana Peth,
Appa Balwant Chowk, Pune - 411030.
✆ (020) 24453065 9823121395 9545567862/63

K'Sagar's House of Books
Satya-ganesh Sankul, (Saraswati Nivas)
122, Budhwar Peth, Jogeshwari Mandir Lane,
Pune - 411002. ✆ (020) 24465650 9923810566

Due care has been taken to ensure that the information provided in this book is correct. However, the authors and the publishers bear no responsibility for any damage resulting from any inadvertent omission or inaccuracy in the book.

के'सागरीय

सन 2023 मध्ये राज्यातील जिल्हा परिषदांमध्ये प्रकार अ, प्रकार ब-1 व प्रकार ब-2 अंतर्गत आरोग्यसेवक (पुरुष), आरोग्यसेवक (महिला), औषधनिर्माण अधिकारी, विविध खात्यांतील कनिष्ठ अभियंते, कनिष्ठ आरेखक, कनिष्ठ सहायक (लिपिक), कनिष्ठ सहायक (लेखा), पशुधन पर्यवेक्षक, लघुलेखक, आरोग्य पर्यवेक्षक, कनिष्ठ लेखाधिकारी, पर्यवेक्षिका, प्रयोगशाळा तंत्रज्ञ, वरिष्ठ सहायक, विविध खात्यांतील विस्तार अधिकारी व कंत्राटी ग्रामसेवक अशा विविध पदांची भरती होत आहे. या सर्व पदांसाठी मराठी, इंग्रजी, बौद्धिक चाचणी व अंकगणित आणि सामान्य ज्ञान असे चार घटक आहेत. प्रत्येक घटकास 30 गुण असून संबंधित पदांच्या तांत्रिक ज्ञानास 80 गुण आहेत.

प्रस्तुत पुस्तकात मराठी, इंग्रजी, बौद्धिक चाचणी व अंकगणित आणि सामान्य ज्ञान या चार घटकांच्या 120 गुणांचा विचार केला आहे. प्रकार अ, प्रकार ब-1 व प्रकार ब-2 अंतर्गत पदांसाठी हेच समान चार घटक असले तरी प्रत्येक प्रकारांतर्गत व घटकांतर्गत दर्जा वा काठिण्यपातळी वेगवेगळी राहणार आहे. तसेच तीनही प्रकारांतर्गत घटक समान असले तरी तद्अंतर्गत उपघटकांमध्ये काहीसे वेगळेपण आहे. या सर्व बाबींचा एकत्रित व साकल्याने विचार करून प्रस्तुत संदर्भात मराठी, इंग्रजी, बौद्धिक चाचणी, अंकगणित व सामान्य ज्ञान अशा पाच घटकांच्या अभ्यासक्रमांचा एकत्रित व सर्वसमावेशक परामर्श घेतला असल्याने सदरचे एकच पुस्तक प्रकार अ, प्रकार ब-1 व प्रकार ब-2 अंतर्गत दिलेल्या समान अशा चार घटकांच्या तयारीसाठी विद्यार्थिमित्रांना निश्चितच उपयोगी ठरेल व आगामी परीक्षेत ते निश्चितच यशस्वी ठरतील, असा सार्थ विश्वास वाटतो.

शुभेच्छांसह!!

आपला,
व्ही. एस. क्षीरसागर
(K'Sagar)

अनुक्रमणिका

विभाग पहिला : मराठी

1. **समान अर्थाचे शब्द** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	9
2. **विरुद्ध अर्थाचे शब्द** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	16
3. **अनेक शब्दांबद्दल एक शब्द** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	21
4. **काही महत्त्वाचे शब्द व अर्थ**	26
5. **सारखे भासणारे भिन्न अर्थाचे शब्द** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	29
6. **एकाच शब्दाचे अनेक अर्थ** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	33
7. **काही महत्त्वाच्या म्हणी व अर्थ** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	35
8. **वाक्प्रचार व अर्थ** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	39
9. **आलंकारिक शब्द** ❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न	45
10. **मराठीचा शब्दसंग्रह**	47
11. **शब्दविचार** ❀ शब्दांच्या जाती ❀ नामाचे प्रकार ❀ विशेषणांचे प्रकार	49
12. **क्रियापदे** ❀ क्रियापदांचे प्रकार ❀ क्रियापदांचे काळ ❀ क्रियापदांचे अर्थ	53
13. **वाक्यांचे रूपांतर** ❀ वाक्य ❀ विधानार्थी, प्रश्नार्थी व उद्गारार्थी वाक्ये ❀ होकारार्थी व नकारार्थी वाक्ये ❀ स्वार्थी, आज्ञार्थी, विध्यर्थी व संकेतार्थी वाक्ये ❀ केवल, मिश्र व संयुक्त वाक्ये ❀ वाक्य रूपांतर	56
14. **संधी** ❀ स्वरसंधी ❀ व्यंजनसंधी ❀ विसर्गसंधी ❀ काही महत्त्वाच्या संधी	60
15. **विभक्ती** ❀ विभक्ती प्रत्यय व 'देव' या नामाची रूपे	64
16. **समास** ❀ अव्ययीभाव समास ❀ तत्पुरुष समास ❀ द्वंद्व समास ❀ बहुव्रीही समास	66
17. **प्रयोग** ❀ कर्तरिप्रयोग ❀ कर्मणिप्रयोग ❀ भावेप्रयोग	70
18. **मराठीतील लिंगविचार**	72
19. **मराठीतील वचनविचार**	74
10. **विरामचिन्हे**	76
21. **लेखनातील काही सामान्य चुका**	77
22. **संमिश्र महत्त्वाचे प्रश्न**	78
23. **उताऱ्यांवरील प्रश्न** ❀ उतारा क्र. 1 ❀ उतारा क्र. 2	85

- उतारा क्र. 3
- उतारा क्र. 4
- उतारा क्र. 5
- उतारा क्र. 6

विभाग दुसरा : इंग्रजी

1. Synonyms	**89**
❀ शब्दांचा अभ्यास	
❀ Objective Questions	
2. Antonyms	**92**
❀ Objective Questions	
3. Idioms and Phrases	**96**
❀ Objective Questions	
4. One Word Substitution	**102**
❀ Objective Questions	
5. Words Commonly Mis-spelt	**106**
❀ Note the spellings of the following words	
6. Words liable to be confused	**108**
7. Articles	**111**
❀ Use of 'A' or 'An'	
❀ Use of 'The'	
❀ Omission of the Articles	
❀ Objective Questions	
8. Agreement of the verb with its subject	**114**
❀ Objective Questions	
9. Uses of prepositions	**116**
❀ Objective Questions	
10. Words followed by particular prepositions	**118**
❀ Objective Questions	
11. Tenses	**120**
❀ Objective Questions	
12. Voice	**122**
❀ Present Tense	
❀ Past Tense	
❀ Future Tense	
❀ Imperative Sentences	
❀ Objective Questions	
13. Voice Punctuation	**124**
❀ The Full stop (.)	
❀ The comma (,)	
❀ Semicolon (;)	
❀ The Colon (:)	
❀ Question Mark (?)	
❀ Exclamation Mark (!)	
❀ Inverted Commas ("___")	
❀ Apostrophe (')	
14. Common errors	**125**
15. Transformation of sentences	**127**
❀ Assertive into Interrogative	
❀ Remove 'Too'	
❀ Make Exclamatory	
❀ Three Degrees	
❀ Positive चे Comparative करणे	
❀ Comparative चे Positive करणे	
❀ Superlative चे Positive करणे	
❀ Superlative चे Comparative करणे	
❀ Do as directed	
❀ Use of adverbs	
❀ Use of conjunctions	
❀ Objective Questions	
16. Mixed Important Questions	**131**
17. Comprehension	**135**
❀ Passage 1	
❀ Passage 2	
❀ Passage 3	
❀ Passage 4	
❀ Passage 5	

विभाग तिसरा : बुद्धिमापन

1. आकलन व सूचनापालन ❀ प्रास्ताविक ❀ अंकमाला व अक्षरमाला	141
2. समसंबंध ❀ प्रास्ताविक	146
3. वर्गीकरण ❀ प्रास्ताविक	150
4. क्रममालिका अथवा श्रेणी (लयबद्ध मांडणी) ❀ नमुना प्रश्न	153
5. तर्क व अनुमान ❀ नमुना प्रश्न	160
6. सांकेतिक भाषा ❀ नमुना प्रश्न	166
7. कूट प्रश्न ❀ नमुना प्रश्न	172
8. संमिश्र महत्त्वाचे प्रश्न	180
9. काही विशेष प्रश्न	194

विभाग चौथा : अंकगणित

1. अंकगणिताची पायाभूत तयारी ❀ संख्या ❀ बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार ❀ ल.सा.वि. आणि म.सा.वि. ❀ वर्ग–वर्गमूळ ❀ अपूर्णांक ❀ दशांश अपूर्णांक ❀ पदावली ❀ सरळव्याज व चक्रवाढ व्याज ❀ शेकडेवारी ❀ गुणोत्तर ❀ सरासरी ❀ विविध परिमाणे ❀ नफा–तोटा ❀ वेळ, अंतर आणि वेग ❀ मिश्र प्रश्नसंग्रह	203

विभाग पाचवा : सामान्यज्ञान

1. आधुनिक भारताचा विशेषत: महाराष्ट्राचा इतिहास महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांसह ❀ गव्हर्नर जनरल आणि व्हाइसरॉय यांनी केलेली उल्लेखनीय कार्ये ❀ एकोणिसाव्या शतकातील सामाजिक–धार्मिक सुधारणा चळवळी ❀ भारतीय क्रांतिकारी संघटना ❀ स्वातंत्र्य चळवळीशी संबंधित प्रमुख क्रांतिकारी घटना ❀ आधुनिक भारतीय वृत्तपत्रांची वाटचाल **संयुक्त महाराष्ट्राची चळवळ** ❀ संयुक्त महाराष्ट्र परिषद ❀ संयुक्त महाराष्ट्र आंदोलनाचा भडका ❀ संयुक्त महाराष्ट्र समिती ❀ संयुक्त महाराष्ट्र वास्तवात **महाराष्ट्रातील समाजसुधारक** ❀ महात्मा जोतीबा फुले (1827–1890) ❀ हे लक्षात ठेवा! ❀ गो. ग. आगरकर (1856–1895) ❀ हे लक्षात ठेवा! ❀ महर्षी धोंडो केशव कर्वे (1858–1962) ❀ राजर्षी शाहू महाराज (1874–1922) ❀ हे लक्षात ठेवा! ❀ कर्मवीर भाऊराव पाटील (1887–1959) ❀ डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर (1891–1956) ❀ समाजसुधारक व त्यांची पत्रे ❀ समाजसुधारकांनी स्थापना केलेल्या संस्था ❀ समाजसुधारक व ग्रंथ संपदा	229

* समाजसुधारक जन्मस्थळ व जन्म–मृत्यू दिनांक
* हे लक्षात ठेवा!

महाराष्ट्रातील समाजसुधारक

* वस्तुनिष्ठ प्रश्न

2. भारताचा भूगोल व आनुषंगिक माहिती 291

* दृष्टिक्षेपात भारत
* भारताची लोकसंख्या
* भारत—मानचिन्हे
* भारतातील राज्ये
* पर्वत व शिखरे
* भारतातील नद्या
* प्रमुख नद्या व काठांवरील शहरे
* जल व विद्युत प्रकल्प
* भारतातील औष्णिक विद्युत प्रकल्प
* अणुविद्युत प्रकल्प
* कृषि–उत्पादने
* भारतीय कृषी उत्पादनातील विविध क्रांत्या
* भारतातील खनिजे
* उद्योगधंदे व प्रमुख शहरे
* लघुउद्योग व प्रसिद्ध ठिकाणे
* भारतातील पहिल्या व्यक्ती
* भारतातील पहिल्या महिला
* भारत—संकीर्ण
* भारतातील प्रसिद्ध स्थळे
* थंड हवेची ठिकाणे
* हे लक्षात ठेवा!
* वस्तुनिष्ठ प्रश्न

3. महाराष्ट्राचा भूगोल व आनुषंगिक माहिती 327

* प्राथमिक माहिती
* सीमेवरील राज्ये
* महाराष्ट्रातील जिल्हे
* लोकसंख्या
* स्त्री–पुरुष प्रमाण
* बालकांचे प्रमाण
* शहरी व ग्रामीण लोकसंख्या
* जन्म–मृत्युदर
* लोकसंख्येची घनता
* अनुसूचित जाति–जमातींची लोकसंख्या
* साक्षरता : 2011
* राज्यातून जाणारे राष्ट्रीय महामार्ग
* राज्यातून जाणारे लोहमार्ग
* महाराष्ट्रातील प्रमुख विमानतळ
* राज्यातील नद्या
* प्रमुख नद्या व उगमस्थाने
* नद्यांच्या काठांवरील प्रमुख स्थळे
* नद्या व प्रमुख धरणे
* नद्या व त्यांच्या उपनद्या
* कृषी उत्पन्न व उत्पादक प्रदेश
* फळे व संबंधित स्थळे
* कृषी उत्पन्न व प्रमुख जाती
* राज्यातील ऊर्जा प्रकल्प
* प्रमुख उद्योगधंदे व संबंधित स्थळे
* राज्यातील लघुउद्योग
* औद्योगिक विकासाशी संबंधित संस्था
* खनिजे व प्रमुख उत्पादक क्षेत्रे
* थंड हवेची ठिकाणे
* सागरतट
* महाराष्ट्रातील किल्ले
* अष्टविनायक स्थाने
* गुंफा मंदिरे
* राज्यातील ज्योतिर्लिंगांची स्थाने
* राज्यातील अभयारण्ये
* राज्यातील राष्ट्रीय उद्याने
* राज्यातील प्रमुख घाट
* राज्य विद्यापीठे
* राज्यातील संस्थात्मक उपक्रम
* हे लक्षात ठेवा!
* वस्तुनिष्ठ प्रश्न

4. **महाराष्ट्रातील जिल्हे** 372

कोकण विभाग

- मुंबई शहर व मुंबई उपनगर
- ठाणे
- पालघर
- रायगड
- रत्नागिरी
- सिंधुदुर्ग

पुणे विभाग

- पुणे
- सातारा
- सांगली
- कोल्हापूर
- सोलापूर

नाशिक विभाग

- नाशिक
- अहमदनगर
- धुळे
- नंदुरबार
- जळगाव

छत्रपती संभाजीनगर विभाग

- छत्रपती संभाजीनगर
- जालना
- बीड
- परभणी
- हिंगोली
- धाराशिव
- लातूर
- नांदेड

अमरावती विभाग

- बुलढाणा
- अकोला
- वाशिम
- अमरावती
- यवतमाळ

नागपूर विभाग

- वर्धा
- नागपूर
- भंडारा
- गोंदिया
- चंद्रपूर
- गडचिरोली

5. **भारतीय अर्थव्यवस्था. आर्थिक व सामाजिक विकास ग्रामीण विकासासह** 396

सामाजिक आर्थिक विकासाचे निर्देशक

- जागतिक विकास निर्देशक, 2022
- मानव विकास अहवाल–2021–22
- भारताची लोकसंख्या
- भारतातील बेरोजगारी
- ग्रामीण विकासाच्या आणि सामाजिक योजना

ग्रामीण विकास

- ग्रामीण विकासाचे प्रयत्न
- ग्रामीण विकास आणि रोजगार यांच्याशी संबंधित योजना/कार्यक्रम आणि अभियान
- महत्त्वाच्या नोंदी
- सुधारित वीसकलमी कार्यक्रम
- विविध कल्याणकारी योजना/कार्यक्रम आणि अभियान
- वस्तुनिष्ठ प्रश्न

लोकसंख्या, दारिद्र्य व बेरोजगारी

पंचवार्षिक योजना

संमिश्र महत्त्वाचे प्रश्न

- स्पष्टीकरणे

6. **भारतीय राज्यघटना** 456

प्रास्ताविक

- घटना निर्मिती
- राष्ट्रसन्मान कार्ये
- भारतीय घटनेचा सरनामा
- भारतीय घटनेची वैशिष्ट्ये

❀ महत्त्वाची प्रकरणे व परिशिष्टे
❀ महत्त्वाच्या नोंदी
❀ काही महत्त्वाची पदे व विहित वय
❀ हे लक्षात ठेवा!
❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

7. पंचायतराज — 482

❀ प्रास्ताविक
❀ महाराष्ट्रातील पंचायत राज्य

जिल्हा परिषद

❀ पंचायत राज्यातील शिखर संस्था
❀ जिल्हा परिषदेची रचना
❀ अध्यक्ष व उपाध्यक्ष
❀ मुख्य कार्यकारी अधिकारी
❀ जिल्हा परिषदेचे अधिकार व कार्ये
❀ जिल्हा परिषदेच्या विषय समित्या
❀ विषय समित्या–महत्त्वाचे मुद्दे
❀ परिषदेच्या सभा
❀ अंदाजपत्रक

पंचायत समिती

❀ विकास गट स्तरावरील संस्था
❀ पंचायत समितीची रचना
❀ सभापती व उपसभापती
❀ सरपंच समिती
❀ गटविकास अधिकारी
❀ पंचायत समितीचे अधिकार व कार्ये
❀ पंचायत समितीचे अंदाजपत्रक
❀ पंचायत समितीचे विसर्जन

ग्रामपंचायत

❀ पंचायत राज्याची पायाभूत संस्था
❀ ग्रामपंचायतीची रचना
❀ ग्रामनिधी
❀ शासकीय अनुदान
❀ सरपंच व उपसरपंच
❀ ग्रामसभा
❀ ग्रामपंचायत सचिव
❀ ग्रामपंचायतीचे अधिकार व कार्ये
❀ ग्रामसूचीतील महत्त्वाचे विषय
❀ अंदाजपत्रक, हिशेबतपासणी
❀ पंचायत राज्याशी संबंधित राज्यघटनेतील तरतुदी
❀ हे लक्षात ठेवा!

ग्रामव्यवस्थापन (प्रशासन)

❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

8. ग्रामीण भागातील मुलकी व पोलीस प्रशासन — 518

❀ पोलीस पाटील
❀ कोतवाल
❀ तलाठी
❀ तहसीलदार
❀ जिल्हाधिकारी
❀ राज्यातील पोलीस यंत्रणा
❀ हे लक्षात ठेवा!
❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

9. भारताचे शेजारील राष्ट्रांशी संबंध — 526

❀ जागतिक लोकसंख्या (31 जुलै, 2023)
❀ भारताची शेजारील राष्ट्रांशी सीमा लांबी
❀ देश व लैंगिक असमानता निर्देशांक
❀ 2020-21 मधील भारताचा शेजारील राष्ट्रांबरोबरील व्यापार (मूल्ये रु. कोटी मध्ये)
❀ संयुक्त लष्करी सराव
❀ महत्त्वाचे निर्देशांक
❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

10. सामान्य विज्ञान — 541

❀ महत्त्वाची माहिती
❀ हे लक्षात ठेवा!
❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न

11. पर्यावरण व प्रदूषण, हवामान बदल, जैवविविधता व वन्यजीव — 558

❀ वस्तुनिष्ठ प्रश्न